

Pohjoismaisen kansansivistystyön traditiota etsimässä

Risto Ikonen

Seppo Niemelä (2011). Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa. Snellman-instituutin A-sarja 25. 297 s + liite 2 s.

Verovaroin tuettu kasvatustyö muistuttaa yhä enemmän liiketoimintaa. Opiskelijakeskeisestä asiakaspuheesta huolimatta oppilaitosten ja tutkimusyksiköiden päätehtävä tuntuu olevan edistää kilpailukykyä ja sijoitetun pääoman tuottoa. Onneksi aika ajoin julkaistaan kirjoituksia, joissa kasvatusta nähdään muunakin kuin pelkkänä tuotantotekijänä. Nyt tarkasteltavana oleva väitöstutkimus on tämän tekstilajin esimerkillinen edustaja.

Teosta voidaan pitää myös jonkinmoisena elämänuran yhteenvetona, sillä Seppo Niemelä on tehnyt pitkän päivätyön kansansivistystyön parissa. Hänen tehtäväkirjonsa ulottuu kansanopistotyöstä ja opintokeskuksen johtamisesta aina sanomalehden päätoimittajuuteen ja Yleisradion hallintoneuvoston puheenjohtajuuteen saakka. Huipentumana voidaan pitää ohjelmajohtajuutta Matti Vanhasen hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmassa vuosina 2003–2007. Tähän tehtävään Niemelä siirtyi Vapaan sivistystyön yhteisjärjestöstä, jossa hän toimi pääsihteerinä.

Niemelä on tarkastellut vapaan sivistystyön teemoja aikaisemmin niin artikkeleissa kuin kirjamuodossakin. Nyt tarkasteltava teos on julkaistu Kansanvalistusseuran ja Snellman-instituutin yhteistyönä. Jo tämä paljastaa teoksen keskeisimmän sisällön: teoksen aiheena on kansansivistystyö, joka snellmanilaisessa hengessä ymmärretään kansalaiseksi kasvamisen tukemisena.

Nimenomaan tämän teoksen osalta on tarpeellista tuoda esiin tekijän aiempi elämä. Tutkimuksen metodologinen lähtökohta on näet hermeneutiikka, jolloin tekstin ymmärtämisen katsotaan edellyttävän muutakin kuin tekstipinnan huolellista analyysia. On tunnettava tekstin syntyhistoria ja siihen vaikuttaneet tekijät. Niemelä on ottanut tämän seikan huomioon kaikessa vakavuudessaan, mistä on osoituksena se, että hän jo heti johdantoluvussa esittelee pääpiirteissään omat taustansa. Tässä työssä hermeneutiikan vaikutus ei tyhjene kuitenkaan vain metodologiaan. Kansansivistystradition mukaisesti Niemelä ulottaa sen koskemaan myös itse tutkimusaihetta, siis sivistyksen ideaa ja inhimillistä oppimista. Hermeneuttinen lähestymistapa antaa siten perustan teoksesta välittyvälle ihmiskuvalle ja jopa yhteiskuntakäsitykselle.

Hermeneutiikkaan liittyviä kysymyksiä Niemelä tarkastelee tutkimuksen toisessa luvussa. Esitys tukeutuu pääosin suomalaisen tutkimuskirjallisuuteen. Tutkimuksen toinen ja kolmas luku tarjoavatkin mainion katsauksen suomalaisen hermeneuttisen tutkimuksen perinteeseen. Tekijä ei ole kuitenkaan jättäytynyt yksinomaan kotimaisten tulkintojen varaan. Pohjoismaisen näkökulma ja etenkin tanskalaisen Ove Korsgaardin ja ruotsalaisen Bernt Gustavssonin tuotannon tuntemus ovat tarjonneet oivallisen lisän tšekäläiseen keskusteluun.

Niemelä tiivistää sivistysprosessia koskevan näkemyksensä kolmeen vaiheeseen, joissa tietojen, taitojen ja valmiuksien oppimista seuraa henkilökohtaisen ja luovan suhteen muodostaminen opittuun, mikä taas johtaa opitun hyödyntämiseen yhteiseksi hyväksi (s. 52).

Kansalaisena toimiminen ja sivistys muodostavatkin Niemelän teoksessa erottamattoman parin. Tämä näkyy erityisen selvästi neljännen luvun alussa, jossa hahmotellaan valistuksen kaksi päälinjaa. Yhtäällä on Kantin edustama kosmopoliittinen ja yksilökeskeinen linja, jossa keskeisessä asemassa on inhimillisen järjen kehittyminen kohden täydellistymistään. Toisaalla on taas Herder, jolla tärkeimmäksi nousevat kulttuuriset erityispiirteet ja yhteisöllisyys. Herderillä järki ei kiinnity ihmisluntoon vaan kieleen, kulttuuripiiriin, kansaan. Toisin sanoen, kun Kantilla valistumisen subjektina on yksilö, Herderillä se on kansa. Tämän jaon mukaisesti kasvatuksen painopiste asettuu joko yksilön ominaisuuksien monipuoliseen kehittämiseen tai yhteisön jäsenen toimintakyvyn edistämiseen.

Kahta valistuksen perustyyppiä koskeva luonnehdinta on mielenkiintoinen, ja se tarjoaa hyvän lähtökohdan tarkastella kolmea pohjoismaisen kulttuurihistorian kannalta merkittävää kansansivistystyön muotoa. Ensiksi esitellään tanskalainen kansanopisto, tämän jälkeen ruotsalainen opintopiiri ja lopuksi vielä suomalainen nuorisoseura. Näille kaikille on yhteistä pyrkimys edistää rahvaan sivistyspyrkimyksiä elävän vuorovaikutuksen ja omaehtoisien itkeskasvatuksen keinoin. Kansanopiston lähtökohtia valotetaan ensisijassa N.F.S.G-rundtvigin esittämien ajatusten pohjalta, opintopiiriä koskevan tarkastelun avainhenkilöksi nousee Oscar Olsson ja nuorisoseuran osalta Santeri Alkio. Tarkastelun keskittämistä kolmeen tyyppiesimerkkiin voi pitää tutkimuksen aiheen kannalta poikkeuksellisen antoisana. Lukija saa tilaisuuden perehtyä kolmen merkittävän toimintamallin kulttuuri- ja aatehistoriallisiin perusteisiin samalla kun hän saa hyvän yleiskuvan kansansivistystyön yleisistä lähtökohdista. Neljä ensimmäistä lukua ovatkin erinomaisen kiinnostavaa luettavaa. Viides luku onkin sitten jo paljon ongelmallisempi.

Sivulla 18 Niemelä tulee luvanneeksi, että pohjoismaisen kansansivistyksen aatehistoriaa valottavan luvun jälkeen olisi tarkoitus pohtia, ”miten vapaa (kansan)sivistystyö kohtaa nykyajan sivistystarpeet”. Lukijalla oli siis lupa olettaa, että nyt olisi vuorossa jonkinmoinen nykytilanteen kartoitus. Sen sijaan tekijä palaa takaisin sivistyspedagogiikan teoreettisiin perusteisiin, jotka oli käyty läpi varsin hyvin jo luvussa kolme. Toistoa mahtuu myös luvun viisi sisään: sivuilla 237–240 oleva asialuettelo on lähes identtinen sivuilla 200–202 esitellyn luettelon kanssa. Itse asiassa neljännen luvun lopusta olisi ihan hyvin voitu siirtyä suoraan lukuun 5.3., jossa esitellään sivistyspolitiikan keskeiset osatekijät, nimittäin sivistyspolitiikan tarve, persoonallisuuden toteutuminen, aktiivinen kansalaisuus, yhteiskunnan eheys ja työllistettävyys. Jo pelkästään luettavuuden nimissä viidettä lukua olisi voitu hyvin tiivistää.

Kyse ei ole kuitenkaan vain luettavuudesta. Niemelä nimittäin ryhtyy luonnostelemaan nykypäivän sivistyspoliittisia linjauksia ikään kuin ne olisivat irrotettavissa oman aikamme kielellisestä, kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstista. Jos tutkimuksen metodologinen lähtökohta on hermeneutiikka ja jos tarkastelu on tarkoitus ulottaa koskemaan myös omaa aikaamme, silloin olisi ollut paikallaan esittää edes suppea katsaus nykypäivän kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin erityispiirteisiin. Toki kolmannessa luvussa sivutaan nykyä, mutta vain pintapuolisesti ja pääosin virallisiin poliittikalinjauksiin viitaten. Mitäpä jos tässä olisi toimittu samaan tapaan kuin Grundtvig, Olsson ja Alkio, joiden kansansivistystä koskevat linjanvedot saivat innoituksensa tuon ajan kulttuurisista ja yhteiskunnallisista muospaineista? Pääpiirteissäänkin esitetty aikalaisdiagnoosi olisi riittänyt johdattamaan lukijan samalle tilannekartalle tekijän kanssa.

Suomalaisen nykytodellisuuden jättäminen sivumainintojen varaan johtaa myös siihen, että viidennessä luvussa esitetyt sivistyspoliittiset linjausehdotukset jäävät muusta tekstiyhteydestä irralleen. Esimerkiksi tarvetta kehittää yhteistyön, yhteisvastuun ja demokratian valmiuksia ei voi perustella pelkän oppihistorian avulla. Mielekkäämpää olisi viitata kielel-

lis-kulttuuriseen todellisuuteen, jolloin voidaan helposti osoittaa, että jo pelkkien äänestystilastojen perusteella osa aikuisväestöstä on vähintään yhtä etäällä kansanvaltaisesta päätöksenteosta kuin silloin, kun nuorisoseuratoimintaa alettiin kehittää alkiolaiseen suuntaan. Vastaavasti monikulttuurisen lähestymistavan tärkeyttä olisi voitu perustella Herderin ja Kantin sijaan sillä, että maahanmuutto yleensä ja pakolaisuus erityisesti ovat tosiasioita, joita yhteenkuuluvuuden tärkeyttä korostava kansansivistystyö ei voi jättää huomiotta. Nykytodellisuutta esiteltäessä olisikin kannattanut antaa enemmän tilaa aikalaisteksteille, kuten mielipidekirjoituksille, uutisille, tilastoesityksille, valtiopäiväpuheille, tutkimustiedolle tai vaikkapa kirjoittajan omakohtaisille kokemuksille. Vaihtoehtona olisi ollut siirtää käytännön politiikkaehdotukset viimeiseen lukuun tai peräti liitteeksi.

Kaikkienensa teoksen kahdesta viimeisestä luvusta jäi itselleni aika jäsentymätön kuva. Syitä voi olla sysissä, mutta tässä tapauksessa kyllä myös sepissä. Viidennessä luvussa on tekstiä aivan liikaa, mikä näkyy samojen asioiden toistona. Tämä on harmillista, sillä luvussa on myös paljon hyvää ja varsinkin alalukua 5.3. pidän ansiokkaana. Tästä huolimatta alussa ladatut odotukset eivät täyty. Niinpä kun päätösluvussa tekijä pohtii, mahtaisiko nuorison psyykkinen ja sosiaalinen oireilu johtua siitä, ettei nuorille jää ”aikaa ja tilaa sivistyä” (s. 279), huomaisin murahtavani vastaan, että millä tavoin sivistyä! Grundtvigin mukaan sivistymistä tuki kansanopistoyhteisön elävä vuorovaikutus, Olssonilla vertaisryhmässä tapahtuva yhteisopiskelu ja Alkiolla seuratoimintaan liittyvät harrasteet. Näissä tapauksissa aika ja tila eivät ole abstrakteja vaan ehdottomasti konkreettisia, tietynlaiseen yhdessä toimimisen tapaan liittyviä ilmiöitä. Minkälainen voisi olla nykyajan aika ja tila, jossa voisi sivistyä? Ja mitkä mahtaisivatkaan olla tuon sivistyksen keskeisimmät osatekijät?

Kaikesta huolimatta pidän Niemelän teosta ehdottomasti tutustumisen arvoisena, sillä se tarjoaa poikkeuksellisen mielenkiintoisen näkökulman aikuiskasvatuksen perusteisiin. Eriytyisen tärkeänä pidän teoksessa esiin nostettua pohjoismaista näkökulmaa, joka konkretisoi yleensä abstraktiksi jäävän sivistyksen ideaa. Tästä johtuen teos sopisi mainiosti myös vapaan sivistystyön erityispiirteitä valaisevaksi oppikirjaksi.

Risto Ikonen toimii yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa.

Oppineesti luonnosta, kestäväyydestä ja kasvatuksesta

Eero Salmenkivi

Lili-Ann Wolff 2011. Nature and Sustainability: An Educational Study with Rousseau and Foucault. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing. 375 s.

Elämme YK:n kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen loppuvuosia ja Lili-Ann Wolffin väitöskirja on painava puheenvuoro aiheesta, jonka kutsuminen ajankohtaiseksi tai tärkeäksi on tuhoisaa aliarviointia. Kestävän kehityksen käsitteen lanseerasi YK:n ympäristön ja kehityksen maailman komission eli niin sanotun Brundtlandin komitean raportti vuodelta 1987. Sen mukaan (*Yhteinen tulevaisuutemme*, 26; Wolff 2011, 49–51 [1]) kestävä kehitys